

'אסב רשותכון': בין עברית לארמית בפיוטי הרשות הקדומים

יהושע גרנט

יצירות שיר הן בלשון העברית והן בלשון הארמית נשמעו בין כותליהם של בתי כנסיות בשלהי העת העתיקה וראשית ימי הביניים בנסיבות ליטורגיות שונות. במסגרת חטיבותיהן המגוונות של תפילות הציבור שימשה שירת קודש מופלגת בעושרה ובתחכומה שלשונה על טהרת העברית (מבחינה עקרונית); ואילו חטיבות שיר ארמיות, צנועות יותר באופיין, נשתלבו כהרחבות במסגרת התרגומים הארמיים של קריאות התורה וההפטרות מספרי הנביאים (לצד שירה ארמית יהודית שיועדה להיאמר מחוץ לתפילת הציבור ה'רשמית', בהתכנסויות חברתיות של שמחה או אבל). כללית מדובר אפוא בשתי מלכויות מובחנות היטב זו מזו, גם מצד לשון וגם מצד 'מושבן בחיים', תפקודן ומערכי הסוגות והפואטיקות ששררו בהן. ראויה לציון היא הופעת טיפוס מסוים של שירים בשני הקורפוסים הנבדלים הללו: פיוטי רשות. הרשויות הקדומות, הן העבריות והן הארמיות, ניכרות בנימתן המונולוגית הייחודית, כלומר בכך שמובע בהם – באורח נדיר במרחב השיח של בית הכנסת הקדום – קול היחיד של הדובר, שליח הציבור, או המתרגם, המשמיע את שירו בפני קהלו (וברגיל אף בשם קהלו ולא כ'אני' המדבר בעדו). בהרצאתי אבקש להציג קווים להתבוננות משווה בין פיוטי רשות עבריים לפיוטי רשות ארמיים בני שלהי העת העתיקה וראשית ימי הביניים, תוך ניסיון לאפיין בהם דפוסי ניסוח ומהלכי שיח. בהרצאה אברר גם את המשתקף בפיוטים האלה כראי למעמדות שלשמש חוברו ולדו-לשוניות העברית-ארמית בתרבות ישראל בת הזמן.